PRAGMATISTIESE TENDENSE IN TRANSVAALSE LAERONDERWYS

SAREL JACOB DU PLESSIS B. Com., B. Ed.

Verhandeling voorgelê ter gedeeltelike vervulling van die vereistes vir die graad

MAGISTER EDUCATIONIS

aan die

POTCHEFSTROOMSE UNIVERSITEIT VIR CHRISTELIKE HOËR ONDERWYS.

Desember 1971

VOORWOORD

Dit is vir my 'n groot voorreg om in die wingerd van die Here te mag arbei en ek dank God vir die geleentheid aan my gegee. Dis dan uit loutere genade dat ek in staat was om hierdie werkstuk te voltooi. My bede is dat as gevolg van hierdie werk net maar een trossie druiwe tot die oes toegevoeg mag word.

Die tekortkominge in hierdie verhandeling is vir my rekening. Niemand is meer bewus daarvan dat ek meer boodskapper as wetenskap= per is nie, as ek self. Die boodskap is nie my bydrae nie, ek het maar net ontvang en probeer om oor te dra.

My innige dank aan almal wat meegehelp het om hierdie werk te voltooi. Die volgende verdien vermelding:

Die meer as 300 kollegas (van assistente tot inspekteurs van onderwys) van wie ek inligting (meesal sonder dat hulle wis waar= voor) ingewin het;

die 249 studente wat kritieklesse gedurende praktiese onderwys= besoeke in my teenwoordigheid aangebied het;

die personeel van die Transvaalse Onderwysbiblioteek en die biblioteek van die Goudstadse Onderwyskollege;

Dr. J.A. de Coningh vir taalkundige versorging;

mev. Marthie Botha wat my bygestaan het met die tikwerk;

my studieleiers, aanvanklik prof. J.C.G.J. van Vuuren van UNISA en later prof. B.C. Schutte van die P.U. vir C.H.O.; en

my vroutjie wat my so baie moes ondersteun en so baie moes ontbeer ter wille van my studies!

S.J. d. P.

PRAGMATISTIESE TENDENSE IN TRANSVAALSE LAERONDERWYS

OPSOMMING

Die Transvaalse laeronderwys het noodwendig in aanraking gekom met talle denkrigtings. Die oorspronklike C.N.O.-beginsels is aangevul en soms verander. Een van hierdie denkrigtings was die Pragmatisme.

Ten einde vas te stel wat pragmatisties van aard is en kriteria vir beoordeling te vind was dit nodig om vooraf die nodige begronding van die opvoeding vanuit Christelike standpunt aan te teken, asook 'n saaklike uiteensetting van die opvoedingsleer van die Pragmatisme. Daarna is gesoek na verskynsels wat ooreenkoms met die pragmatistiese opvattinge vertoon.

Daar is gevind dat alle verskynsels in Transvaalse laeronderwys wat pragmatisties van aard is nie noodwendig onder direkte invloed van die Pragmatisme daarin gekom het nie, sodat hoogstens van pragmatistiese tendense gepraat kan word.

By die evaluering is kritiek uitgespreek teen die Pragmatisme, die pragmatistiese opvoedingsleer en Transvaalse laeronderwys. Daarna is aanbevelings gedoen. Die belangrikste hiervan is die formulering en implementering van C.N.O.-beginsels na aanleiding van 'n studie van die pedagogiese beginsels van die Bybel. Daar word nie bedoel om na die C.N.O. van die Z.A.R. terug te keer nie maar om op daardie vaste beginsels voort te bou ten einde 'n opvoedingsleer en -praktyk wat gepas is in hedendaagse omstandighede tot stand te bring.

PRAGMATISTIESE TENDENSE IN TRANSVAALSE LAERONDERWYS

(PRAGMATISTIC TENDENCIES IN TRANSVAAL PRIMARY EDUCATION)

SUMMARY

The Transvaal primary education inevitably came in contact with a variety of educational trends of thought. The original C.N.E. principles were amended and sometimes changed. Some of these trends originated in the philosophy of Pragmatism.

To determine what was and still is of a pragmatistic nature and to find criteria for evaluation it was necessary in advance to describe briefly the fundamentals of Christian education as well as the educational thoughts of Pragmatism. After doing so inquiries were made to determine elements of a pragmatistic nature.

It was evident that all elements of a pragmatistic nature in Transvaal primary education were not inspired directly by Pragmatism, and that is why it is only possible to talk about pragmatistic tendencies.

Evaluation consists of criticism leveled at Pragmatism, the pragmatistic education and Transvaal primary education. After that recommendations were made. The most important of these is the formulating of C.N.E. principles with reference to a study of the pedagogic principles of the Bible. The intention is not to revert to the C.N.E. organization of the Z.A.R. but to use these unwavering principles as a basis for a new educational theory and practice suitable for modern circumstances.

INHOUDSOPGAWE

Bls.

HOOFSTUK I Probleemstelling, programaankondiging en oriëntering - 1

1. Probleemstelling - 1
2. Programaankondiging - 3
3. Begronding van die opvoeding - 3
   (a) Eerste beginsels van die wetenskap - 3
   (b) Die opvoedingsverskynsel - 5
4. Begripsomskrywings - 5
   (a) Teosentrie - 5
   (b) Anroposentrie - 6
   (c) Pedosentrie - 6
   (d) Demokrasie - 7
   (e) Die probleem van stimulus en reaksie - 7
   (f) Leer - 8
   (g) Onderwys - 9
   (h) Opvoeding - 11
      (i) Beïnvloeding - 13
      (ii) Tydperk - 13
      (iii) Omgangsituasie - 14
      (iv) Hulpaanbieding deur die opvoeder - 14
      (v) Hulpbehoewendheid van die mens - 14
      (vi) Hulpsoeke van die opvoedeling - 14
      (vii) Hulpaanvaarding - 15
      (viii) 'n Beter mens word - 15
      (ix) Pedagogiese kriteria - 15
      (x) Opvoeding is positief en konstruktief - 15
      (xi) Opvoeding geskied bewustelik en onbewustelik - 16
      (xii) Intensionaliteit - 16
      (xiii) Die rol van apriori - 16
      (xiv) Gerigtheid op 'n bepaalde doel - 17
      (xv) Die normatiewe aspek - 17
      (xvi) Kennisoordrag - 17
      (xvii) Die rol van die opvoeder - 18
      (xviii) Posisie en verhouding van opvoeder en opvoedeling 18
   (i) Opvoedende onderwys - 19
   (j) Vorming - 24
   (k) Dressuur of gewoontevorming - 25
5. Pedagogiese beginsels - 27
   (a) Vertrekpunte - 27

Bls.

(b) Moontlikheid en grense van die opvoeding - - - - - - - - 29
(c) Noodsaaklikheid en waarde van die opvoeding - - - - - - - 32
(d) Doel en wese van die opvoeding - - - - - - - - - - - - - 33
(i) Die finale doel van die opvoeding - - - - - - - - - 33
(ii) Norm vir die beoordeling van die finale doel - - - 34
(iii) Rol van die geloof- - - - - - - - - - - - - - - - 34
(iv) Groei en ontwikkeling- - - - - - - - - - - - - - - 35
(v) Sosialiteit en die doel van die opvoeding - - - - - 36
(vi) Kultuur en die opvoedingsdoel- - - - - - - - - - - 37
(vii) Die estetiese opvoedingsdoel- - - - - - - - - - - 38
(viii) Verstandelike ontwikkeling as opvoedingsdoel - - 38
(ix) Liggaamlike ontwikkeling as opvoedingsdoel- - - - 38
(x) Aktiwiteit as opvoedingsdoel- - - - - - - - - - - - 39
(xi) Integrasie van doelstellinge - - - - - - - - - - - 39
(e) Vryheid, gesag, dissipline en tug - - - - - - - - - - - 39
(f) Die roeping en taak van die opvoeder - - - - - - - - - - 42
(g) Die opvoedingsmilieu - - - - - - - - - - - - - - - - - 43
(h) Hulpmiddels- 44

HOOFSTUK II Pragmatisme en die pragmatistiese onderwysleer - - - 45

1. Inleiding- 45
(a) Die begrip Pragmatisme - - - - - - - - - - - - - - - - 45
(b) Historiese agtergrond- - - - - - - - - - - - - - - - - 46
(c) Die antroposentriese benadering in die Pragmatisme - - - 47
2. Pragmatisme as denkrigting - - - - - - - - - - - - - - - - 48
(a) Benadering en uitgangspunt - - - - - - - - - - - - - - 48
(b) Die ervaringsteorie- - - - - - - - - - - - - - - - - - 49
(c) Werklikheidsbeskouing- - - - - - - - - - - - - - - - - 50
(d) Waarheidsleer- 51
(e) Waardeleer - 54
(f) Sedeleer - 55
(g) Mensbeskouing- 57
(h) Pragmatisme en godsdiens - - - - - - - - - - - - - - - 59
(i) Eksperimentalisme en instrumentalisme- - - - - - - - - 61
(j) Verbondenheid met die demokrasie- - - - - - - - - - - 62
(k) Intellektualisme - - - - - - - - - - - - - - - - - - - 62
(l) Die denke volgens Pragmatisme- - - - - - - - - - - - - 64
(m) Pragmatisme en aanpassing- - - - - - - - - - - - - - - 65

Bls.

(n) Gevolgtrekking - 65

3. Die pragmatistiese opvoedingsleer- - - - - - - - - - - - - - - - 66

(a) Die pragmatistiese metodiek- - - - - - - - - - - - - - - 66

(b) Die moontlikheid en grense van die opvoeding - - - - - - 67

(i) Die moontlikheid van die opvoeding- - - - - - - - - 67

(ii) Die grense van die opvoeding - - - - - - - - - - - 69

(c) Die noodsaaklikheid en waarde van die opvoeding- - - - - 70

(d) Doel en wese van die opvoeding - - - - - - - - - - - - - 71

(i) Die probleem van veranderlikheid in die doelstelling 71

(ii) Groei - 74

(iii) Intellektuele ontwikkeling- - - - - - - - - - - - 75

(iv) Sosiale bruikbaarheid- - - - - - - - - - - - - - - 78

(v) Gevolgtrekking van die doel van die opvoeding- - - - 79

(vi) Die wese van die opvoeding - - - - - - - - - - - - 79

(e) Vryheid, gesag, dissipline en tug in die opvoeding - - - 80

(f) Inhoud van die opvoeding - - - - - - - - - - - - - - - - 82

(g) Kan die pragmatistiese opvoeding met die Christelike opvoeding versoen word?- - - - - - - - - - - - - - - - - - - 82

(i) Integrasie van Bybelse en sekulêre kennisinhoude- - 82

(ii) Beïnvloeding - 83

(iii) Gevolgtrekking- - - - - - - - - - - - - - - - - - - 83

HOOFSTUK III Voorkoms van pragmatistiese tendense in Transvaalse laer onderwys - 84

1. Inleiding- 84

2. Hoe hierdie ondersoek uitgevoer is - - - - - - - - - - - - - - 85

3. Kort historiese oorsig van die onderwysgebeure in Transvaal- - 87

(a) Die behoefte aan al meer kennis- - - - - - - - - - - - - 87

(b) Die posisie van Godsdiensonderrig in die onderwys- - - - 91

(c) Gebeurtenisse buite die skoolwese- - - - - - - - - - - - 92

(d) Dewey se besoek aan Suid-Afrika, 1934- - - - - - - - - - 93

(e) Samevatting- 97

4. Ondersoek van die wêreld wat die skool omsluit - - - - - - - - 97

5. Ondersoek van die onderwys in Transvaalse laerskole- - - - - - 101

(a) Die C.N.O.-ideaal- 101

(b) Intellektuele ontwikkeling - - - - - - - - - - - - - - - 103

(c) Buitebedrywighede- 104

(d) Gevolgtrekking - 105

Bls.

6. Ondersoek van die leergange in gebruik in Transvaalse laerskole 106

(a) Vertrekpunte van die onderliggende teoretiese grondslae van die Transvaalse laeronderwys - - - - - - - - - - - - - 107

(i) Godsdiens as vertrekpunt- - - - - - - - - - - - - - 107

(ii) Norme- 108

(iii) Opvattinge oor God, mens en skepping- - - - - - - 109

(iv) Waardeleer - - - - - - - - - - - - - - - - - - - 109

(v) Vertrekpunte wat sigbaar word in die leergange- - - 109

(b) Die antroposentriese benadering- - - - - - - - - - - - - 109

(c) Doelstellinge van die opvoeding- - - - - - - - - - - - - 112

(i) Die utilistiese aspek - - - - - - - - - - - - - - - 112

(ii) Intellektualisme en die instrumentele waarde van kennis - 112

(d) Die besondere pragmatistiese S→R-formule- - - - - - - - 115

(e) Toepassing van die aktiwiteitsbeginsel - - - - - - - - - 115

(f) Die mag van die onderwys en opvoeding- - - - - - - - - - 117

(g) Die probleem van vryheid en gesag- - - - - - - - - - - - 117

(h) Die taak van die onderwyser- - - - - - - - - - - - - - - 118

7. Ondersoek van leerboeke in gebruik in Transvaalse laerskole- - 119

8. Ondersoek van onderwysersopleiding aan kolleges- - - - - - - - 125

9. Waar staan die Transvaalse laeronderwys vir sover dit pragmatis=tiesgekleurde kenmerke betref? - - - - - - - - - - - - - - - - 127

<u>HOOFSTUK IV</u> Kritiek en aanbevelings- - - - - - - - - - - - - - - 131

1. Kritiek vanuit Christelike standpunt - - - - - - - - - - - - - 131

(a) Pragmatisme se houding teenoor die godsdiens - - - - - - - 131

(b) Antroposentriese opvattinge- - - - - - - - - - - - - - - 131

2. Wysgerige besware- 133

(a) Die pragmatistiese kenteorie en uitgangspunt - - - - - - 133

(b) Die ervaringsteorie- - - - - - - - - - - - - - - - - - - 135

(c) Die pragmatistiese werklikheidsleer- - - - - - - - - - - 136

(d) Die Pragmatisme se opvattinge oor waarheid - - - - - - - 136

(e) Die pragmatistiese waardeleer- - - - - - - - - - - - - - 137

(f) Die pragmatistiese sedeleer- - - - - - - - - - - - - - - 138

(g) Die pragmatistiese mensbeskouing - - - - - - - - - - - - 141

(h) Eksperimentalisme en instrumentalisme- - - - - - - - - - 144

(i) Die belangrikheid van intellektuele ontwikkeling - - - - 145

(j) Die sosiale en demokratiese ideale - - - - - - - - - - - 147

Bls.

3. Opvoedkundige besware- 149
(a) Kritiek op begripsomskrywings- 149
(b) Die pragmatistiese metodiek- 149
(c) Die moontlikheid van die opvoeding 154
(d) Die noodsaaklikheid en waarde van die opvoeding- 155
(e) Doel en wese van die opvoeding 155
(f) Die inhoud van die pragmatistiese onderwys 161
(g) Studie van pedagogiese kategorieë- 161
4. Verdienstes van die Pragmatisme- 162
(a) Die magte van die mens 162
(b) Praktiese nut- 163
(c) Vernuwing van die leerinhoud 163
(d) Individu en gemeenskap 163
(e) Die rol van die onderwyser 163
(f) Objektiewe evaluasie 163
5. Kritiek op Transvaalse laeronderwys- 164
(a) Die sogenaamde Christelik-nasionale onderwys 164
(b) Verwaarlosing van die mensbeskouing- 165
(c) Onsekerheid oor die doel van onderwys en opvoeding 165
(d) Die probleem van die vormende waarde 166
(e) Die rol van emosies in die vorming 168
(f) Die pragmatistiesgekleurde metodiek in Transvaalse laerskole- 169
(g) Waardes- 170
(h) Inhoud van die onderwys- 170
6. Aanbevelings vir Transvaalse laeronderwys- 172
(a) Christelik-nasionale onderwys- 172
(b) Benadering van intellektuele ontwikkeling- 175
(c) Die pedagogiese ontmoeting 177
7. Slotopmerkings 178
Bylae 179
Bronnelys 183